

VĒSTURES AVOTI

Eduards Bīriņš,

bij. Latvijas Republikas ģenerālkonsuls Londonā

MANAS ATMIŅAS

*(Turpinājums. Sākumu sk. žurnāla 2006. g. 3. nr., 2007. g. 2. nr.,
2008. g. 2., 4. nr., 2009. g. 2. nr., 2010. g. 1. nr.)*

TREŠĀ DAĻA

1908. gads

Šīs manas atmiņas veltītas manai dārgajai sieviņai Lidijai.
Rīgā 1935. gadā [paraksts]

Ne labāki klājās maniēm brāļiem Alfredam un Adolfam, kuri abi arī savu tiesu dabūja ciest man līdzīgas mokas, kaut gan samērā viegli tika cauri, jo pret viņiem nebija tik smagi apvainojumi.¹

Bez manis tai pašā laikā Rīgas slepenpolicijā šausmīgi spīdzināja un sita Alfredu Grosmani. Sākot ar 6. septembri 1906. gadā, kad viņu arestēja Rīgā grāmatu veikalā "Ausma", viņu tūlīt aizveda uz slepenpoliciju, apvainoja par piederību pie Latviešu sociāldemokrātu savienības kaujas organizācijas. Katru nakti viņu sēja pie moku beņķa un sita ar drāts un gumijas sitamiem, ar dzelzs stangām spaidīja galvu. Greguss viņu spārdīja kājām un plūca matus. Alfredu Grosmani pēc 16 dienu ilgās mocīšanas 1906. gada 22. septembrī aizveda uz Rīgas Centrālcietumu. Viņš neatzinās par vainīgu, un, kaut arī nebija gluži nekādu pierādījumu pret viņu, tomēr Grosmani paturēja visu laiku cietumā, un 1908. gada 15. jūnijā Rīgas pagaidu kara tiesa piesprieda viņam 4 gadi katorgā. Rīgas slepenpolicijā un Centrālcietumā biju ar Grosmani vienā kamerā.²

Arnoldu Martinsonu arestēja Rīgā 1906. gada 8. septembrī un aizveda uz slepenpoliciju. Apvainoja par piederību pie Latviešu sociāldemokrātu kaujas organizācijas un tik briesmīgi spīdzināja, ka viņš palika gluži kurls. [...] Pēc desmit dienu ilgās mocīšanas viņu aizveda kopā ar mani uz Lielvārdes soda ekspedīciju un 1906. gada 20. oktobrī nošāva.

Juri Krasovski arestēja 1906. gada 10. septembrī. Apvainoja par kādu uzbrukumu, spīdzināja un nodeva lauka kara tiesai. Pēdējā viņu attaisnoja – un Krasovski atbrīvoja. Spiegs Dāvis dabūja ziņāt, ka Krasovskis attaisnots un atsvabināts, sāka kliegt, ka viņu vajadzējis nošaut un tādēļ otrreiz arestējams. Protams, tūliņ arī Krasovskis tika arestēts, briesmīgi spīdzināts, kur piedalījies arī pats Dāvis, un pa otrai reizei nodots lauka kara tiesai, kura viņam šoreiz piesprieda nāves sodu, kuru izpildīja 1906. gada 28. septembrī. Kopā ar viņu nošāva Dreimani un citus. Pa Krasovska lietas iztiesāšanu lauka kara tiesā biju ar viņu kopā vienā kamerā. Viņš man stāstīja, ka esot gluži nevainīgs un ka viņu tikai tādēļ spīdzinot, ka viņam esot personīgs naidis ar spiegu Dāvi. Krasovskim palika sieva ar četriem maziem bērniem ļoti trūcīgos apstākļos.³ [..]

Rīgas slepenpolicijā mani spīdzināja un sita sešpadsmit dienas. 1906. gada 29. septembrī mani kopā ar Arnoldu Martinsonu saslēdza ķēdēs un nodeva Rīgas apriņķa priekšnieka jaunākā palīga Joņina un stražņiku rīcībā. Stingrā apsardzībā mūs noveda pa dzelzceļu līdz Rembates stacijai, kur mūs jau sagaidīja Lielvārdes soda ekspedīcijas dragūni.

Ievēribas cienīgs arī ir tas fakts, ka Rīgas slepenpolicijā pie arestēto nopratināšanas piedalījās Rīgas apgabaltiesas prokurora biedrs Buslo un žandarmērijas apakšpulkvedis Boikovs. Kad Boikovam želojos, ka tieku spīdzināts, tad viņš atbildēja, ka es par maz esot dabūjis pa ādu. To nakti pēc manas sarunas ar Boikovu Greguss ar Mihejevu sita mani visbriesmīgāk.

Lielvārdes soda ekspedīcijā Vidzemē mani ar Arnoldu Martinsonu noveda vēlu vakarā. Aizmigt nebija iespējams. Rīgas slepenpolicijā sadauzītās miesas ļoti sāpēja, pie katras vismazākās pakustēšanās ķēdes žvadzēja. Mana labā roka bija pieslēgta Martinsona kreisajai. Telpas, kur mūs ieslodzīja, bija gluži bez logiem. Vienīgās mēbeles bija uz ķieģeļu klona izkaisītie salmi. Drēgns aukstums sitās mums pretim. Kopā ar mums tur bija divi zemnieki Vīlipsis un Jurgens no Ikšķiles. Viņu miesas bija gluži jēlas un puva. Smaka bija neciešama. Abi minētie zemnieki pastāvīgi lūdza dievu un vaimanāja, ka viņi esot gluži nevainīgi un lai dievs par viņiem apžēlojoties, ka viņus abus drīzāk nošautu un tā paglābtu no turpmākām briesmīgām spīdzināšanām. Viss tas mums iedvesa baigu nojautu, kādā moku peklē atrodamies. Pēc trīs nedēļu ilgas spīdzināšanas soda ekspedīcijas komandieris apakšpulkvedis Princis lika dragūniem Vīlipu un Jurgenu nošaut.⁴

1906. gada 30. septembrī uz Lielvārdi atbrauca Rīgas apriņķa priekšnieka jaunākais palīgs Joņins. Izsauca mani soda ekspedīcijas kancelejā un pasacīja, ka Baltijas ģenerālgubernators mani un Arnoldu Martinsonu esot pilnīgi nodevis soda ekspedīcijas rīcībā un, ja es

neatzīšoties, tad mani mocīšot tik ilgi, kamēr es visu izteikšot, un tad mani nošaušot. Soda ekspedīcijas komandieris apakšpulkvedis Princis sacīja: “Visi latvieši ir nošaujami, jo viņi visi ir sociālisti.” Atbildēju, ka neko nezinu. Tad mani ievada otrā stāvā sevišķi priekš spīdzināšanas ierīkotā istabā. Apstāja visapkārt mani dragūni, noplēsa drēbes un sita pa galvu un kur tikai trāpīja. Vairāku dragūnu virsnieku klātbūtnē Joņins man prasīja, vai man esot smuki dzi-mumorgāni, lai viņus parādot. Par šo Joņina asprātību klātesošie virsnieki gardi smējās. Es neko neatbildēju un viņu vēlēšanos neizpildīju. Tad Joņins lika dragūniem uzskaitīt man 30 sitienus ar nagaikām. Dragūni nogāza mani gar zemi un sita. Pēc tam Joņins man prasīja, vai man esot smukas meitas zināmas. Visa šī piedzērusi kompānija atkal gardi smējās un lika dragūniem man vēl 30 sitienus uzskaitīt. Sāpes bija tik briesmīgas, ka es kliezdu un vaimanāju kā ārprātīgs, bet Joņins, Princis un pārējie dragūnu virsnieki turpināja par mani zoboties. Tāda bija mana pirmā nopratināšana Lielvārdes soda ekspedīcijā. [..]

Ne labāk gāja Arnoldam Martinsonam. Neraugoties uz to, ka slepenpolicijā viņam bija tā saspiesta balss rīkle un tik briesmīgi aizsistas ausis, ka viņš nevarēja ne parunāt, ne dzirdēt, bija gluži kurls, Joņins tomēr lika viņu sist, lai runānot. Martinsonu sita kādas trīs stundas no vietas, un pēc tam dragūni viņu pilnīgi kailu iesveda pie citiem arestētiem. Vairākas stundas pagāja, kamēr viņš nāca pie samaņas. Martinsonu turēja Lielvārdes soda ekspedīcijā gandrīz trīs nedēļas. Visā tanī laikā viņu briesmīgi spīdzināja. [..] Kādu dienu pirms Martinsona nošaušanas Princis man sacīja, ka viņš esot bijis Rīgā un runājis ar ģenerālgubernatoru Melleru-Zakomeļski par mani un Martinsonu. Viņi esot nolēmuši Martinsonu nošaut un mani atstāt dzīvu. Pēc tam otrās dienas rītā Arnoldu Martinsonu izsauca bruņoti dragūni un aizveda. Nekad neaizmirsīšu šī krietnā latviešu jaunekļa pēdējo “sveiks!”. Viņa satraukto seju, viņa baiļu pilno skatienu un izpūrušos gaišos matus. Viņu nošāva. Bedre mežmalā jau naktī priekš viņa bijusi izrakta. Bet mūsu un citu prāvas apsūdzības rakstā ir teikts, ka Arnolds Martinsons “bēgot nošauts”. Arnoldu Martinsonu nošāva 1906. gada 20. oktobrī Lielvārdes tuvumā.⁵

Pēc pirmās nopratināšanas dažas dienas gulēju un nemaz nevarēju pakustēties. Sāpēja visi locekļi. Pēc dažām dienām atkal Lielvārdē ieradās Joņins. Lika dragūniem ievest mani moku kambarī. Nogāza mani gar zemi, un Joņins nolasīja kādu tur papīru, no kura sapratu, ka tieku apvainots par piederību pie Latviešu sociāldemokrātu savienības, ka es esot nelegālās avīzes “Strādnieks” izdevējs – redaktors. Tikko es pateicu, ka neko nezinu, uzreiz vairāki dragūni uz Joņina mājienu sāka tik šausmīgi kapāt mani ar nagaikām, ka, no lielām sāpēm pārņemts, sāku kliegt. Joņins sita mani ar kādu drāts sitamo.

Dragūni spēra ar kājām, un virsnieki smējās. Mani piecēla stāvus. Dragūni mani turēja, un Joņins ar kailu zobenu plakaniski sita man pa kaklu un galvu. Sadauzīto muguru un ievainojumus knaibija ar pirkstiem un bakstīja ar nagaiku kātiem. Šis bija Joņina iemīļotais “masierēšanas” paņēmieni, kuru retais tikai varēja izturēt.

Pie spīdzināšanām pastāvīgi piedalījās sevišķi izlasīti dragūni, nežēlīgi un brutāli krievi. Starp dragūniem bija arī labsirdīgāki cilvēki, kuri mums juta līdzī. Piedāvāja papirosus, deva slepeni cukuru un tēju, sacīdami: “Brālīši, cik mums jūs žēl,” – pie tam dažam labam asaras noritēja pa vaigiem. Daži atkal sacīja: “Mēs jūtam jums līdz, bet starp mums ir daži bendes, kuri jūs sit.” Vairums no mums bija galīgi samocīti, slimi, bet daži veselākie nenolaida dūšu un uzrāva paklusām pa revolucionārai dziesmiņai, kuras dragūni labprāt klausījās un izsaucās: “Vot, bērni, viņiem vēl dūša dziedāt tādas dziesmas!” Nepalaidām nevienu gadījumu neizmantotu, lai dragūnus noskaņotu mums labvēlīgi.

Lielvārdes soda ekspedīcijā dažreiz bija līdz 15 un vairāk politisko arestēto, galvenām kārtām atvesti no Rīgas cietumiem uz šejieni spīdzināšanai un nošaušanai. Tā 1906. gada 12. oktobrī no Rīgas Centrālcietuma vēlu naktī Lielvārdē atveda Jāni Ļaudonski [Ļaudonski], 59 gadus vecu, un Mārtiņu Niedri, kuri ilgāku laiku tur bija nosēdējuši. Viņus abus apvainoja par piedalīšanos revolucionārajā kustībā 1905. gada rudenī. Izmeklēšanas tiesnesis bija atzinis viņus abus par vainīgiem, bet ģenerālgubernators nodeva viņus Lielvārdes soda ekspedīcijas rīcībā. Atbrauca Joņins un tūliņ lika dragūniem pērt veco Ļaudonski, lai atzīstoties par revolucionāru. Vecītim sadauzītās miesas rīvēja ar nagaiku kātiem, dedzināja lūpas ar papirosiem, sita ar nagaikām un spārdīja ar kājām. Joņins pielietoja visus savus vecos iemīļotos spīdzināšanas paņēmienus. Nevarēdams sāpes izciest, Ļaudonskis, kaut būdams pilnīgi nevainīgs, atzinās par vainīgu, ka esot dragūniem uzbrucis un flintes atņēmis, ar vārdu sakot, uz visiem Joņina jautājumiem atbildēja ar jā. Kad Ļaudonski ieveda pie mums atpakaļ, viņš bija gluži slapjš no asinīm. Ļaudonskis briesmīgi vaimanāja. Naktī pēc tam viņš gribēja pakārties, bet aukla pārtrūka – un viņš nogāzās mums virsū. Otrā dienā Joņins lika Ļaudonskim parakstīt protokolu. Kad Ļaudonskis to atteicies darīt, aizrādīdams, ka tikai aiz pārāk lielām, neizciešamām sāpēm atzinies par vainīgu, tad Joņins sita tam ģīmī, splāva acis un lika dragūniem viņu pērt. Ļaudonskis atkal atzinās, bet tūliņ zaudēja samaņu. Pēc dažām dienām Joņins atkal lika viņam protokolu parakstīt, bet Ļaudonskis arī šoreiz atteicās. Joņins ar Princi viņu briesmīgi mocīja. Nevarēdams vairāk sāpes izciest, Ļaudonskis lūdza, lai viņu vedot uz mežu, viņš parādīšot, kur glabājas dragūniem konfiscētās flintes. Kad Ļaudonski aizveda mežā, purvājā, tad viņš nokritis ceļos un

kliežis: “Nošaujiet mani, vecu vīru, nolādētie, esmu gatavs mirt!” Joņins nekavējoties ar savu brauniņu iešāvis Jānim Ļaudonskim lodi pierē. Vecais vīrs uz vietas saļimis miris. Par Ļaudonska nošaušanu man stāstīja dragūni. Lielvārdē pastāvīgi biju ar viņu vienā istabā. Viņu nošāva 1906. gada 17. oktobrī.⁶

(Turpinājums sekos)

PIEZĪMES

- ¹ Pret Eduarda Biriņa brāļiem Alfredu (dz. 1878. g.) un Adolfu (dz. 1885. g.) policijai nebija tiešu pierādījumu par konkrētu revolucionāru darbību. Par viņu simpātijām savienībnieku partijai ziņoja Kurzemes guberņas žandarmērijas pārvaldes aģentūra, vairākos nopratināšanas protokolos viņus min arī Žanis Eduards Baumanis, bet, izmeklējot lietu, nekādi konkrēti nodarījumi neatklājās. Abu brāļu likteni ietekmēja arī vecāku Emīlijas un Pētera Biriņu mērķtiecīgā rīcība. Tā 1906. gada 20. oktobrī viņi iesniedza Kurzemes guberņas žandarmērijas pārvaldes priekšniekam lūgumrakstu, kurā apliecināja, ka abu brāļu nodarbošanās bijusi tikai lauksaimniecība, jo vecākais bija Cāļu māju likumīgais īpašnieks. Lūgumrakstam tika pievienots saraksts ar 33 cilvēku uzvārdiem, kas to varētu apliecināt. Adolfu un Alfredu Biriņus no apcietinājuma atbrīvoja 1907. gada 17. aprīlī un līdz tiesai nodeva policijas uzraudzībai – dzīvot Cāļu mājās. Savienībnieku prāvā abi pierādījumu trūkuma dēļ tika attaisnoti.
- ² 1906. gada 6. septembrī pulksten divos no rīta policija ieradās Dzirnauvu ielā 89, kur atradās Pētera Cikuļa grāmatu tirgotava. Policisti klauvēja pie sētas durvīm un pēc neilga laika tika ielaisti. Nolikta telpās atradās trīs cilvēki, starp kuriem arī Grobiņas apriņķa Bārtas pagasta zemnieks Alfreds Teodors Grosmanis. Telpas pēc ohrankas aģentes Ernas ziņojumiem policijai bija labi zināmas, tomēr milzīgais nelegālās literatūras klāsts pat policijai bija pārsteigums. Visi trīs ar tik lielu lietisko pierādījumu daudzumu nekavējoties tika arestēti. Bez tam šajā laikā par Grosmaņa darbību savienībnieku organizācijā bija liecinājis arī Baumanis. Izmeklēšanas lietā redzams, ka nopratināšanā 1906. gada 11. septembrī, ko veicis Greguss, Grosmanis visas apsūdzības kategoriski noliedz, ne par vienu neko nestāsta, apgalvo, ka grāmatu tirgotavā nonācis pavisam nejauši. Policijai bija aizdomas, ka Grosmanis ir arī savienības kaujas organizācijas biedrs, tādēļ tika pārbaudītas vairākas versijas. Tā 1906. gada 17. oktobrī tika nopratināts kāds cietušais – 25 gadus vecs komersants Leibs Kristols. Viņš liecināja, ka 24. jūlija pēcpusdienā saņēmis naudu par kādu darījumu Slokas ielā. Pie Dzegužkalna viņu apturējuši nepazīstami latvieši, atņēmuši naudu, revolveri un likuši gulēt uz zemes, kamēr paši aizies. Aplūkojot Grosmaņa fotogrāfiju, Kristols atzina, ka redzamais cilvēks ir ļoti līdzīgs vienam no uzbrucējiem, tomēr pilnīgi par to nebija pārliecināts.
- ³ Atmiņu krājumā “Revolucionārā Pārdaugava” ir atzīmēts, ka Juris Krašovskis bijis fabrikas “Etna” strādnieks, LSDSP biedrs, kaujinieks, vēlāk

- kļuvis par anarhistu. J. Krasovskis bija no Jaunjelgavas, 1906. gadā 34 gadus vecs. Viņu notiesāja par piedalīšanos dažādās ekspropriācijās un kopā ar Edvardu Neti, Jūliju Smurģi, Jāni Dreimani un Pēteri Kalniņu sodīja ar nāvi nošaujot.
- ⁴ 1906. gada 2. septembrī Ikšķilē tika nošauts bijušais pagasta skrīveris saimnieks Aleksandrs Miķelsons, kas pajūgā atgriezās no pagasta nama. Nekavējoties policija apkārtnē veica arestus. Uz aizdomu pamata tika apcietināts Ikšķīles Egļu māju rentnieka dēls Jānis Jirgens, 1906. gadā ap 30 gadu vecs, un Ikšķīles pagasta zemnieks Jānis Vīlipsis, kas kalpojis Lielvārdē, 19 gadu vecs. Abi nošauti 1906. gada 27. septembrī.
- ⁵ Arnolda Martinsona īstais vārds bija Ādolfs Millers, dzimis Džūkstes pagastā 1886. gadā, mācījies Kuldīgas skolotāju seminārā, no kurienes par revolucionāru darbību ticis izslēgts. Ierodoties soda ekspedīcijai, kļuvis par mežabrāli. 1906. gada sākumā piedalījies divu spiegu nošaušanā un uzbrukumā Slampes pagasta namam naktī uz 21. janvāri. Piedalījies vairākās kaujinieku operācijās Rīgā kopā ar kaujiniekiem Augustu Brūno un Teodoru Bulli, darbojies ar segvārdu Jēcis. Rīgā dzīvoja ar viltotu pasi uz Arnolda Martinsona vārda kopā ar grāmatu veikala "Ausma" pārdevēju Aleksandru Ādamsoni. Ž. E. Baumanis pratināšanās vairākkārt ir apgalvojis, ka A. Martinsons bijis savienībnieku kaujas organizācijas biedrs ar segvārdu Jēcis, bet izcēlies ar disciplīnas trūkumu un nepakļāvību.
- ⁶ Jānis Ļevdonskis bija Lielvārdes Kaparu māju saimnieks, dzimis 1846. gadā. Aktīvi piedalījies revolucionārajos notikumos apkārtnē, mājās bieži notikušas nelegālās sapulces. Kopā ar dēlu Jāni viens no uzbrukuma vadītājiem dragūnu nodaļai pie Lielvārdes kroga 1905. gada 27. novembrī, kur tika sagūstīti muižnieki. Jāni Ļevdonski kā vienu no galvenajiem revolucionāriem Lielvārdes apkaimē min gandrīz visi lielās Kokneses-Skrīveru-Lielvārdes prāvas apsūdzētie. Viņa dēls Jānis un meita Emilija bija nelegālā LSDSP pulciņa organizatori un vadītāji. 1906. gada 2. janvārī soda ekspedīcija nodedzināja Kaparu mājas. Dēlam un meitai izdevās izglābties un vēlāk emigrēt. Jāni Ļevdonski apcietināja 1906. gada 16. janvārī. Viņš tika nošauts pēc lauka kara tiesas sprieduma 1906. gada 17. oktobrī pie nodedzinātās mājas drupām.

Atmiņas publicēšanai sagatavojusi un komentējusi
Līga Lapa